

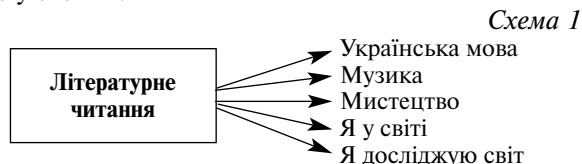
Олександра САВЧЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

Види міжпредметних завдань на уроках літературного читання

В умовах багатопредметності початкової школи особливу важливість має методично обґрунтоване, системне використання міжпредметних зв'язків, які сприяють цілісному засвоєнню базових знань, умінь, цінностей і водночас допомагають різнобічному сприйманню навчального матеріалу.

Аналіз змісту чинних програм і типових освітніх програм для НУШ (1), вивчення творчого досвіду вчителів відкриває можливості для ширшого використання міжпредметних зв'язків на всіх уроках як ресурсу формування предметних і ключових компетентностей. Особливого значення, з нашого погляду, це набуває у процесі формування в учнів читацької компетентності й уміння вдумливо читати, яке вказано у законі "Про освіту" з-поміж основних навчальних досягнень.

Діапазон міжпредметних зв'язків уроків літературного читання досить різноплановий. Імовірно міжпредметні зв'язки літературного читання показано у схемі 1.

Зіставний аналіз навчальних програм із зазначених предметів дозволяє виокремити системоутворювальні уміння, поняття, зв'язки, цінності, які треба вивчати різнобічно, адже всі компетентності формуються як інтегроване утворення, яке виявляє учень в індивідуальних навчальних досягненнях.

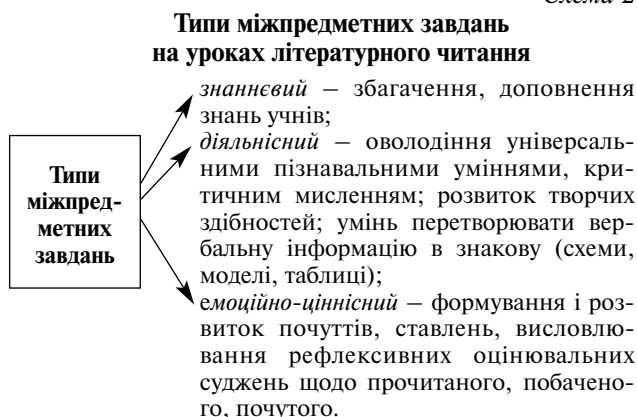
Способом реалізації міжпредметних зв'язків є міжпредметні завдання (МПЗ), які ми рекомендуємо як важливий ресурс, що має суттєво доповнити існуючі методики формування ключових і предметних компетентностей, слугувати містком для використання блочної і тематичної інтеграції.

Міжпредметні завдання (МПЗ) мають слугувати цілісності засвоєння учнями найважливіших понять, зв'язків, явищ, сприяти їхньому різнобічному пізнанню. Визначення МПЗ може бути у межах однієї освітньої галузі, а також між предметами і курсами різних освітніх галузей. Цей процес сприяє розвитку

в учнів пізнавального інтересу, дослідницької позиції, інтересу, асоціативного і критичного мислення, кращому засвоєнню універсальних пізнавальних умінь.

Основною на уроках літературного читання є читацька діяльність, а залучення матеріалу з інших предметів відіграє допоміжну роль. Коло читання, зміст і структура читацької компетентності є основою для розроблення відповідних типів міжпредметних завдань і об'єднання їх у систему. Нами визначено три типи міжпредметних завдань, які відповідають структурі компетентності: *учень знає, діє, виявляє ставлення*.

Схема 2

Розроблена нами система МПЗ охоплює діяльнісні, знанневі, емоційно-ціннісні види завдань, які вчителі експериментальних класів (2–4) використовували на уроках літературного читання.

Зміст міжпредметних завдань

Назва предмета, об'єкти дотику з літературним читанням	Варіанти міжпредметних завдань на уроках літературного читання
1	2
Українська мова: відбір текстів для читання; якості читання; аудіювання; мовленнєвий розвиток; частини мови; способи пізнання;	Опрацювання правильності вимови слів, вправи на розвиток фонематичного слуху, ритму мовлення; способи утворення слів; походження і правопис власних назв; усвідомлення багатозначності слів; визначення структури тексту, ролі абзаців; складання опису;

1	2
національні і загальнокультурні цінності	розповіді; продовження діалогу; поділ тексту на частини, добір заголовків; складання плану тексту, переказ за планом; інтонування речень залежно від розділових знаків; дослідження ролі дієслів, прикметників у характеристиці персонажа та ін.; інсценізація. МПЗ на оволодіння ключовими компетентностями (уміння вчитися, комунікативною) та наскрізними вміннями. Створення власного творчого продукту; есе, редагування тексту тощо
Я у світі; "Я досліджую світ": національні і загальнолюдські цінності; поняття: Батьківщина, символи державні і народні; толерантність, права дітей; зв'язок між поколіннями; поняття часу; уявлення про історію України	Реалізація патріотичного, морально-етичного, соціального потенціалів художніх творів; усвідомлення учнями сутності понять: людина, світ, мир, справедливість; право людини бути інакшою, повага до державних символів; поцінування людських чеснот; толерантність у ставленні до людей; розв'язання морально-етичних задач за змістом прочитаного із актуалізацією знань і досвіду учнів, здобутих за змістовими лініями цього предмета: "Людина серед людей", "Людина у суспільстві", "Людина і природа"
Природознавство: відповідальне ставлення людей до природи; інтерес до природи України і рідного краю; розуміння взаємозв'язків людини з природою; зміна пір року; оволодіння способами пізнання довкілля; естетична цінність природи	Знаходження у художніх творах описів природи; ознак, які характеризують явища природи, розвиток рослин, тварин; визначення спільного і відмінного; складання розповідей на основі спостережень у природі; знаходження аналогій між прочитаним і засвоєним на уроках природознавства стосовно життя тварин, розвитку рослин тощо; формування і розвиток цінностей щодо ставлення людини до природи
Мистецтво; музика: виражальні і зображувальні можливості мови музичного і образотворчого мистецтва (колір, композиція, звук, ритм, темп, тембр тощо), естетичний розвиток і емоційний інтелект; взаємодія з мистецтвом як спосіб	Слухання народних пісень, коласанок, веснянок, шедрівок; відомості про видатних композиторів, художників, народних майстрів, твори яких залучаються у процесі діалогу мистецтва на уроках літературного читання; використання умінь і мови мистецтва у процесі малювання за прочитаним, інсценізації, у проектній діяльності; словесне малювання; опис портрета персонажа;

1	2
пізнання людиною себе і світу; розвиток творчих здібностей; виховання шанобливого, зацікавленого ставлення до українського мистецтва	розпізнавання настрою, почуттів митця і персонажів твору із залученням понять із тлумачного словничка емоцій, що використовується на уроках мистецтва, (музики, образотворчого мистецтва)

Наведемо приклади міжпредметних завдань до окремих розділів за підручником "Літературне читання" 3 клас (О.Я. Савченко).

Розділ "Світ дитинства у поезії і прозі"

У розділі діти читають твори українських авторів про захоплення, мрії, пригоди, дружбу своїх ровесників, їхнє ставлення до природи, людей, праці. Зміст творів має значний виховний і розвивальний потенціал, повнішому використанню якого сприятимуть МПЗ *ціннісного типу* відповідно до можливостей інтегрованих курсів "Я у світі", природознавство, мистецтво, уроків української мови. МПЗ діяльнісного типу сприятимуть розвитку у дітей здатності діяти у нових умовах, що передбачає можливість переносу учнями відомих загальнопізнавальних умінь у процесі вивчення нового навчального матеріалу. Наприклад: здійснювати структурний і смисловий аналіз тексту, визначати головне, порівнювати. Встановлювати різні види зв'язків (причиново-наслідкових, часових, емоційно-почуттєвих); сприяти розвитку дослідницьких і творчих умінь.

Приклади міжпредметних завдань.

Леся Українка "Як дитиною, бувало".

— Які риси характеру дівчинки допомагали їй перемагати біль? Над чим спонукає замислитись цей вірш?
Олександр Олесь "Серед краси".

— Які почуття хлопчик переживав, спостерігаючи красу навколишньої природи? Які думки і почуття у вас виникають, коли спостерігаєте за змінами в природі? Красою квітів? Поведінкою тварин?

До якого ставлення до природи спонукає цей вірш?

Дмитро Павличко "Мрія".

— Про що мріяв хлопчик? Яким ти уявляєш його? Чи зрозумілі тобі його мрії?

— Які мрії у тебе? Що може допомогти тобі їх здійснити?

Грицько Бойко "Сашко".

— Які риси характеру Сашка виявились у його поведінці?

— Як ти думаєш, чим завершилась ця сценка? Якби ти був у цей час поряд із Сашком, що ти б сказав?

Анатолій Качан "Дівчинка і море".

— Які порівняння вжито у вірші?

— Придумай розповідь про життя дівчинки, яка живе в місті біля моря. Як її звуть, чим вона захоплюється? Про що б ти хотів її розпитати?

Степан Жупанин "Оленчині вишивки".

– Що ти знаєш з уроків мистецтва про узор українських вишивок?

– Знайди у вірші порівняння. Які особливості життя цієї родини вони передають? Які якості виявила дівчинка у своїй праці?

Читаючи оповідання, що є у розділі, діти дізнаються про події, у яких беруть участь їхні ровесники, над чим вони замислюються, як діють у *ситуації морального вибору*. Тут міжпредметні завдання сприяють розвитку соціального досвіду дітей, який є об'єктом формування на уроках "Я у світі".

Василь Сухомлинський "Красиві слова і красиве діло".

– У яких словах оповідання висловлено його головну думку? Як її можна відобразити у назві твору? До яких роздумів спонукає цей випадок?

– Наведіть приклади з інших творів або власного досвіду, які підтверджують головну думку прочитаного.

Василь Сухомлинський "Кінь утік".

– Які роздуми, почуття викликає у вас прочитане?

– Як би ви запропонували змінити назву оповідання?

– Як ви вважаєте, як далі можуть скластися стосунки хлопчиків?

Олег Буцень "Наше відкриття".

– Пригадайте з уроків "Я досліджую світ", які ви робили досліди, у якій послідовності. Чи хотілось вам у повсякденному житті щось перевірити, виконати досліди, щоб розібратися у чомусь незрозумілому? Розкажіть.

– Хто, на вашу думку, може зробити відкриття? Про які відкриття ви вже дізнались? Як саме: де прочитали, почули, побачили? Може, спробували самі перевірити якимсь припущенням?

– Як хлопчики досліджували мурашину мову? Які риси характеру виявили дослідники? Чи вдалося їм зробити відкриття?

Робота в парі. Поставте один одному запитання за прочитаним.

Ярослав Стельмах "Ловись, рибко!"

– Які риси характеру виявив Митько, а які – Славко? Про яке ставлення хлопчиків до природи вони свідчать?

– Знайдіть у тексті опис і міркування. Які якості характеру хлопчиків вони передають?

– Виберіть з-поміж наведених прислів'їв те, що відповідає головній думці оповідання:

Умій сказати, умій і змовчати.

Не кажи гоп, поки не перескочиш.

Не вір словам, а вір справам.

Розділ "Прийди, весно, з радістю!"

Зміст і структура розділу є багатим матеріалом для встановлення міжпредметних зв'язків з уроками природознавства, музики, української мови. У мікротемах розділу передано образи кожного

весняного місяця, художньо розкрито оновлення природи, яке пробуджує у людей радість, сильні почуття, спонукає до спостереження і праці. Зміни в природі яскраво передано у давніх назвах весняних місяців. Естетично-емоційне сприймання творів посилює включення ілюстративного матеріалу, опрацювання прислів'їв та ін.

У нашому досвіді особливо цікавими для учнів виявились МПЗ з уроків музики і образотворчого мистецтва. Наприклад, залучення у процесі вивчення творів про зміни в природі відповідних звукозаписів мелодій, пісень, співу пташок, які відображають особливості розвитку природи в різні весняні місяці, використання прийомів розгляду репродукцій картин тощо.

Приклади міжпредметних завдань.

За Василем Скуратівським "Благослови мати, весну зустрічати!"

– Пригадайте, які веснянки, заклички ви співали на уроках музики?

Заспівайте закличку, що є у тексті. Передайте у наспіві настрої цього дійства.

– Розгляньте репродукцію картини Івана Гончара "Веснянки". Яку пору весни зобразив художник? Які кольори ви бачите на картині?

Де відбувається дійство? Хто зображений у центрі картини? У що вдягнені дівчата? Хто спостерігає за хороводом? Який настрої створює картина? Чим схожі зміст оповідання і зображене на картині?

– Перегляньте текст. Назвіть, які в ньому є споріднені слова до слова *весна*.

Знайдіть у тексті дієслова, що передають швидкість весняних змін.

Тамара Коломієць "Березень".

Пригадайте, що ви дізналися про прихід весни на уроках "Природознавства". Які з ознак ранньої весни описано у вірші?

– Прочитайте, які назви у давнину мав перший місяць весни – березень (*красовик, капельник, зимобор...*). Поміркуйте, за якими ознаками стану природи цієї пори виникли назви місяців.

– Про які ознаки березня говорить прислів'я: *Березень березовим віником зиму вимітає*.

Чи є ознаки подібності та відмінності між віршем і статтею про прихід весни; яку ви прочитали на уроці природознавства?

Михайло Стельмах "Гуси-лебеді летять".

– Знайдіть в оповіданні уривок, де описано, як дід Дем'ян сприймає ранню весну. Які порівняння, образні засоби він використав? Яке ставлення до природи вони засвідчують?

– Знайдіть у тексті опис міркувань і мрій хлопчика. Які особливості його ставлення до світу природи ви помітили?

Чи є щось у його міркуваннях близьке вашому досвіду?

Валентина Ткаченко "Квітень".

– Чому місяць квітень називають по-різному: *цвітень, водолій, лелечник...* Як утворені ці назви?

Знайдіть у вірші образні вислови, які відповідають цим назвам.

– До іменників *ручай, верби, проліски, ліщина* знайдіть у вірші прикметники, що змальовують яскравість змін весняної природи.

Андрій М'ястківський "Розмова з одудом".

– Які звуки, склади передають голос пташки? Як їх краще прочитати?

– Які ще звуки можна почути у травні в лісі, в парку, на луках?

Які музичні твори про цей стан природи ви слухали на уроках музики?

Леся Українка "Уже весняне сонце припікає".

– У вірші кілька разів вжито слово *вже*. Про який час весняної пори це свідчить? Читаючи, виділяйте це слово силою голосу. Знайдіть у вірші дієслово. Який стан природи вони передають?

Микола Сингаївський "Вийшов травень з лісу".

– Які дієслова передають швидкість змін у природі?

– Які нові ознаки травня вам відкрились у вірші? На які питання відповідають ці слова? Якою частиною мови вони є?

– Розгляньте репродукцію картини "Блакитний травень" Євгена Лоскутова. Які кольори використав художник? Як відбивається сонце на воді? На картині багато зеленого і блакитного кольорів. Про які ознаки травня це свідчить? Які рядки вірша про це нагадують? (*Вийшов травень з лісу, лугові вклонився, від дощу і сонця луг зазеленівся*).

Микола Сингаївський "На врожай".

– Які ознаки дощу, що описані у вірші, відповідають прислів'ю *Травневий дощ хліба на ноги піднімає*?

У народних піснях, авторських творах є натхненні рядки, присвячені соловейку. Це улюблена пташка українців. Її спів – символ радості, милування, ніжності.

У підручнику діти читають на цю тему вірш Марії Познанської "Співай, соловейку!" і статтю Бориса Комара "Як співає соловейко".

Ці твори тематично зв'язані: у вірші з любов'ю зображено поетичний образ птаха, а у прозовому тексті – опис зовнішності птаха і технологія його співу. Тому вони вивчаються на одному уроці. Доцільними є МПЗ, які дають можливість активізувати знання учнів з уроків музики, природознавства і української мови.

Міжпредметні завдання.

– Назвіть дієслова-синоніми, які передають силу і майстерність співу соловейка.

– Знайдіть спонукальні речення. З якою інтонацією і силою голосу їх краще прочитати?

– Знайдіть у статті опис зовнішнього вигляду соловейка.

– Чим схожі і відрізняються поетичний образ пташки у вірші і її опис як виду птахів у статті?

Узагальнення за прочитаним розділом.

– Доведіть, що в назві кожного місяця весни відобразились ознаки суттєвих змін у докільлі природи. Пригадайте прислів'я, які це підтверджують.

– У яких творах передається ставлення людини до краси світу?

– Якими новими словами, порівняннями збагатився ваш словник?

Групова робота (на вибір).

• Створіть колаж із фрагментів малюнків, картин, які були у розділі, щоб передати розквіт весняної природи.

• Складіть поетичний портрет весни, використовуючи прочитані вірші як на уроці, так і з інших джерел.

З метою системного використання міжпредметних завдань рекомендуємо у календарно-тематичному плануванні завчасно позначити різні види цих завдань до кожного розділу.

Наприклад, у *3 класі* доцільні міжпредметні завдання ціннісного змісту до розділів "Цікава книга природи", "Від слова – до книги", "Чарівні казки", "Літературні казки", "Байки", "Світ дитинства у поезії і прозі"; "Тарас Шевченко: сторінки життя і творчості", "Візьму перо і спробую".

У *4 класі* – "Із скарбниці усної народної творчості", "Сторінками історії України", "Як не любить той край...", "Видатні українські письменники", "Розповіді про нас самих", "Людина починається з добра", "У кожного є співуча пір'їнка".

У процесі уроку міжпредметні завдання можуть виконуватися учнями до вивчення нової теми (як засіб актуалізації і мотивації), *під час аналізу прочитаного тексту* (як засіб асоціативного мислення, встановлення аналогій, використання відомого способу дії, уміння в новій ситуації), *у процесі узагальнення і рефлексування* як місток для включення нових знань, висновків, вражень у вже існуючий соціальний і пізнавальний досвід дитини.

Висновок. Спостереження уроків, аналіз відповідей учнів свідчить, що запропоновані МПЗ актуалізують значний розвивальний і виховний потенціал змісту предметів "Українська мова", "Я у світі", "Я досліджую світ", "Природознавство", "Мистецтво" (музичне і образотворче), що позитивно впливає на формування читацької і ключових компетентностей.

Види МПЗ (знаннєві, діяльнісні, емоційно-ціннісні) охоплюють завдання на засвоєння учнями спільних понять (текст, його структура, ознак частин мови тощо), сприяють розумінню школярами емоційних станів дійових осіб творів; збагаченню мовлення, розвитку творчих здібностей, оволодінню ключовими компетентностями (умінням учитися, вдумливо читати тощо); формуванню і розвитку цінностей щодо ставлення людини до природи, Батьківщини, краси.